

Formy wsparcia rodziny w ramach projektów unijnych. Praca systemowa z rodziną w opinii specjalistów

Streszczenie: W niniejszym opracowaniu autorka przedstawia – jako przykład dobrych praktyk – formy pracy z rodziną w ramach projektu „By-PAS Bytomska Pracownia Aktywności Społecznej”. Analizie zostały poddane rodzaje działań skierowane do rodzin z grupy ryzyka, w oparciu o amerykański zintegrowany model usług „cztery kręgi wsparcia”, a także zakres kompetencji poszczególnych specjalistów pracujących z rodziną. W projektowaniu pracy z rodzinami dysfunkcyjnymi zwrócono uwagę na potrzebę oddziaływań na trzech poziomach wsparcia: profilaktyki, interwencji oraz integracji przy równoczesnym organizowaniu społeczności lokalnej.

Słowa kluczowe: projekt unijny, rodzina dysfunkcyjna, organizowanie społeczności lokalnej, kultura ubóstwa, pomoc społeczna

Wstęp

Niewątpliwie jednym z istotnych atutów realizacji projektów unijnych jest to, że w stosunkowo krótkim czasie można wypracować standardy pracy, które po zakończonym programie mogą zostać wdrożone w organizację. Na podstawie analizy przeprowadzonej przez J. Hrynkiewiczą, dotyczącej jakości metamorfoz zachodzących w pomocy społecznej, w latach 2004–2011 wprowadzono najwięcej zmian w polityce

---

* Kinga Konieczny – pedagog, specjalista pracy z rodziną w Miejskim Ośrodku Pomocy Rodzinie w Bytomiu, doktorantka w Zakładzie Pedagogiki Ogólnej i Metodologii Badań w Wydziale Etnologii i Nauk o Edukacji, Uniwersytet Śląski w Cieszynie. Obszar zainteresowań naukowych dotyczy pedagogiki opiekuńczo-wychowawczej (znaczenie organizacji pozarządowych we wspieraniu rodzin problemowych), pedagogiki resocjalizacyjnej oraz edukacji dzieci pochodzących z rodzin dysfunkcyjnych.

społecznej i aktywnej integracji¹. Program Operacyjny Kapitał Ludzki finansowany ze środków Europejskiego Funduszu Społecznego na nowo zdefiniował rolę integracji społecznej i zrewolucjonizował system pomocy społecznej. Przede wszystkim, zmiana wiązała się z nawiązaniem współpracy z innymi instytucjami pomocowymi na poczet holistycznego włączania się osób i rodzin z grupy ryzyka w życie społeczne i zastosowania instrumentów o charakterze społecznym, zawodowym, zatrudnieniowym oraz zdrowotnym. Ponadto, innowacja aktywnej integracji, narzuciła na uczestnika podwójną rolę: usługobiorcy oraz partnera.

Na podstawie dokumentu „Zasady przygotowania, realizacji i rozliczania projektów systemowych Ośrodków Pomocy Społecznej, Powiatowych Centrów Pomocy Rodzinie oraz Regionalnego Ośrodka Polityki Społecznej w ramach Programu Operacyjnego Kapitał Ludzki 2007–2013”² wprowadzono w instytucjach zindywidualizowany pakiet pomocy dla wszystkich klientów. Ośrodki otrzymały zatem możliwość wychodzenia poza sztywne schematy, a także okazję do eksperymentowania w metodyce prowadzenia pracy z rodzinami dysfunkcyjnymi.

Rodzina jako podsystem społeczny

Problematyka zabezpieczenia rodziny w dobie współczesnych przemian społeczno-gospodarczych staje się coraz częściej przedmiotem interdyscyplinarnych dyskusji. W systemowej teorii rodziny, rodzina jest systemem społecznym posiadającym jasno określone granice, podatnym na oddziaływanie środowiska, równocześnie na to środowisko wpływając³. Aktualnie coraz częściej mówi się o upadku, kryzysie rodziny. Socjologowie interpretują zjawisko za pomocą czterech koncepcji, w których podmiotem wspólnym są zmiany zachodzące we współczesnym świecie w kwestii władzy, moralności, ekonomii oraz obyczajowości. Według interpretacji funkcjonalistycznej do upośledzenia roli rodziny doszło przede wszystkim z powodu przejęcia przez instytucje państwowe większości jej funkcji, zwłaszcza opiekuńczo-wychowawczej. Definicja rodziny w danej koncepcji jest utożsamiana z grupą, w której członkowie mieszkają, funkcjonują w jednym gospodarstwie, dzielą się między sobą zdobytymi zasobami. Istnieją między nimi więzi pokrewieństwa, a relacje oparte są na zasadzie zależności. W koncepcji konserwatywnej kryzys rodziny wiąże się z upadkiem autorytetów moralnych, osłabieniem norm religijnych oraz polityką państwa skierowaną do matek samotnie wychowujących dzieci. Interpretacja liberalna jako powód dezin-

---

¹ J. Hryniewicz, *Zakres, kierunki zmian w pomocy społecznej*, [w:] M. Rymsza (red.), *Reformy społeczne – bilans dekady*, Wydział Nauk Społeczno-Pedagogicznych Wyższej Szkoły Pedagogicznej, Warszawa 2001, s. 97.

² www.efs.2007-2013.gov.pl/dokumenty/zmianywdokumentach/documents/zasady_7_1_2015.pdf (dostęp: 6.06.2017).

³ Sz. Chrzastowski, *Nie tylko schemat. Praktyka systemowej terapii rodzin*, Wydawnictwo „Paradygmat”, Warszawa 2014, s. 30–32.

tegracji rodziny upatruje gwałtowny rozwój techniki, przeobrażeń ekonomicznych oraz zmian na rynku pracy. Natomiast koncepcja liberalna feministyczna osłabienie rodziny łączy z brakiem kooperacji w społeczeństwie, we wspólnotach i rodzinie nuklearnej, gdzie zmęczeni, zapracowani rodzice nie są w stanie otoczyć dzieci właściwą opieką⁴.

Współcześnie zatem stykamy się u rodzin, które dotychczas funkcjonowały prawidłowo, z rozluźnieniem więzi, odchodzeniem od rodzicielskich autorytetów, kryzysem wartości, próbą zdefiniowania własnej tożsamości. Niewątpliwie opracowanie „programów naprawczych” dla danego zjawiska stanowi wyzwanie dla psychologów, pedagogów, socjologów, filozofów. Jednak doświadczenia pracy socjalnej z rodziną w kryzysie dostarczają metod i sposobów pracy, a przede wszystkim mocno akcentują wzajemne korelacje i cyrkularność rodziny z otaczającym ją środowiskiem.

Amerykańscy badacze David A. Berns i Tery Long na podstawie analizy działań pomocy społecznej funkcjonującej w Stanach Zjednoczonych stworzyli koncepcję „czterech kręgów wsparcia”, doprowadzając do przeorganizowania systemu wsparcia rodziny, korzystającej z instytucjonalnych form pomocy. Zdaniem badaczy długotrwała pomoc, którą oferuje państwo, doprowadza rodziny do uzależnienia od instytucji, osłabia motywację do wprowadzania jakichkolwiek zmian, a także utrwała bezradność i stagnację. W modelu „cztery kręgi wsparcia”, naukowcy, w graficznej formie odzwierciedlającej nakładające się na siebie koła, w centralnym miejscu umieścili rodzinę, następnie: sąsiedztwo i społeczeństwo, lokalny rynek i infrastrukturę, usługi kwalifikowane wysokością dochodu oraz interwencję inwazyjną⁵. Zintegrowany model usług „cztery kręgi wsparcia” wobec pracy z rodziną akcentuje przede wszystkim potrzebę umocnienia najbliższych kręgów znajdujących się obok rodziny (czyli społeczności) jako warstwy programu prewencyjnego, a także włączenia jej w procedurę wspólnego planowania działań. Pozwala to w głównej mierze na ograniczenie przepływu środków finansowych w postaci świadczeń pieniężnych (zasiłków) na rzecz rodziny, tym samym pobudzając ją do przyjęcia odpowiedzialności za swój rozwój w środowisku lokalnym oraz projektowania zmian w kontekście prawidłowego realizowania socjalizacyjnej, wychowawczej oraz stratyfikacyjnej funkcji rodziny. Przedefiniowanie celów, roli, form wsparcia pomocy społecznej wobec powyższego modelu koresponduje z niwelowaniem doraźnych świadczeń finansowych, które są najwyższe w kręgach interwencyjnych (np. odpłatność za umieszczenie dziecka w systemie pieczy zastępczej, zabezpieczenie infrastruktury sądów dla nieletnich, zakładów karnych) na rzecz wykorzystywania koncepcji organizowania społeczności lokalnej.

---

⁴ T. Szlendak, *Socjologia rodziny. Ewolucja, historia, zróżnicowanie*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2011, s. 377–383.

⁵ B. Szatkowski, *Instrumenty wsparcia rodziny – ujęcie porównawcze rozwiązań przyjętych w Polsce i USA*, „Państwo i Społeczeństwo”, nr 3/2013, s. 93.

„By-PAS, czyli Bytomska Pracownia Aktywności Społecznej”

Bytom należy do jednych z najbardziej problemowych miast w Europie⁶. Kryzys gospodarczy związany z powolnym upadkiem przemysłu od lat 90. XX w. przyczynił się do zwiększenia zmarginalizowanych środowisk, wzrostu patologizacji życia społecznego oraz anomii społecznej. W nawiązaniu do procesu kulturowego dziedziczenia biedy, powiększania się enklaw ubóstwa mieszkańców Bytomia, polityka społeczna miasta w głównej mierze skoncentrowana jest wokół działań opierających się na wzmacnianiu zasobów rodziny i ich stopniowej aktywizacji społeczno-zawodowej. Z pomocą środków finansowych z programów unijnych, poszczególne działania pomocowe zostały wzmocnione o innowacyjne narzędzia. Wnikliwej analizie również w ramach projektów poddano zadania pracowników pomocy społecznej, w tym asystentów rodziny i koordynatorów pieczy zastępczej.

Artykuł stanowi wynik analizy projektu „By-PAS Bytomska Pracownia Aktywności Społecznej”, realizowanego od listopada 2015 r. do końca grudnia 2017 r. jako przykładu dobrych praktyk związanych z programowaniem pracy systemowej z rodziną problemową, w której istnieje zagrożenie lub już wystąpiło zjawisko umieszczenia dzieci w pieczy zastępczej. Projekt „By-PAS Bytomska Pracownia Aktywności Społecznej” prowadzony przez Fundację „Inicjatywa” w partnerstwie z Miejskim Ośrodkiem Pomocy Rodzinie w Bytomiu, skierowany jest do 582 mieszkańców, korzystających ze wsparcia ośrodka.

Koncepcja zadań prowadzonych w ramach projektu została oparta o wspomniany konstrukt teoretyczny – zintegrowany model usług „cztery kręgi wsparcia” (sąsiedztwo i społeczność, lokalny rynek i infrastrukturę, usługi kwalifikowane wysokością dochodu oraz interwencję inwazyjną), koncentrujący się wokół oddziaływań na rzecz rodziny wobec jej aktywnego zaangażowania w wszechstronny rozwój z założeniem, iż rodzina jako podsystem społeczny z jednej strony wpływa na najbliższe otoczenie, z drugiej zaś obserwuje, naśladuje i powiela tradycje, język, system wartości społeczności lokalnej. Priorytetowym celem projektu jest podniesienie poziomu integracji społecznej i aktywizacji zawodowej przy wykorzystaniu metod i narzędzi związanych z pracą socjalną, aktywną integracją oraz organizowaniem społeczności lokalnej w najbardziej wewnętrznym kręgu wsparcia, czyli w „sąsiedztwie i społeczności”.

Głównym problemem, wokół którego koncentruję się w niniejszym opracowaniu, to pytanie: **„W jaki sposób specjaliści pracujący z rodziną mogą ją umacniać i pomagać jej w wypełnianiu podstawowych funkcji wychowawczych w ramach projektów unijnych?”**

W przeprowadzonych badaniach posłużyłam się metodą sondażu diagnostycznego (technika wywiadu swobodnego) oraz metodą obserwacji uczestniczącej.

---

⁶ www.bytom.pl/obszar-strategicznej-interwencji (dostęp: 6.06.2017).

Czynnie uczestniczyłam w działaniach projektowych, prowadząc dla uczestników programu warsztaty rodzicielskie oraz konsultacje indywidualne. W okresie od sierpnia 2016 r. do marca 2017 r. przeprowadziłam warsztaty dla 72 osób, pochodzących z rodzin dysfunkcyjnych, o niskim statusie społecznym, z rodzin o skumulowanych czynnikach patogennych, w tym 18 osób korzystało ze wsparcia asystenta rodziny. Z indywidualnych konsultacji skorzystało 11 osób w trakcie 36 spotkań. Stale również znajdowałam się w kontakcie z pracownikami socjalnymi, asystentami rodziny, psychologiem oraz osobami z działu projektowego (łącznie 21 osób), z którymi przeprowadzałam wywiady.

Pomimo iż projekt ma na celu głównie osiągnięcie wskaźników efektywności społeczno-zatrudnieniowej, w artykule koncentruję się na przedstawieniu działań Miejskiego Ośrodka Pomocy Rodzinie w Bytomiu, związanych ze wspieraniem rodzin znajdujących się w różnych kryzysach, uwzględniając pomoc pozafinansową.

W kulturze ubóstwa, z której wywodzi się znaczna większość uczestników projektu, rodzina nie stanowi zwartej struktury o stabilnych korzeniach, pozycje rodziców nierzadko są osłabione ze względu na bezrobocie, alkoholizm, a dzieci dotyka zjawisko parentyfikacji⁷. Z wywiadów przeprowadzonych wśród pracowników zatrudnionych w ramach projektu wynika, iż z rodzinami z obszaru ryzyka (rodziny jeszcze wydolne wychowawczo, niewydolne wychowawczo, patologiczne) powinno pracować się na 3 poziomach wsparcia: profilaktyki, interwencji oraz integracji. Poziom profilaktyki skorelowany jest ze wskazaniem możliwości skorzystania ze wsparcia specjalistycznego, wzmacnianiem zasobów rodziny w zakresie umiejętności opiekuńczo-wychowawczych, czy też zdolności do prowadzenia gospodarstwa domowego w celu utrzymania dziecka w rodzinie. Włączanie w rodzinę usług asystenta rodziny, podejmowanie działań w obrębie redukcji szkód, przygotowanie rodziny na umieszczenie dziecka w pieczy zastępczej związane jest z realizacją wsparcia na poziomie interwencji, mając na względzie zabezpieczenie potrzeb dziecka. Praca z rodzicami i dzieckiem na rzecz jego powrotu do rodziny biologicznej oraz wzmacnianie kręgu otoczenia lokalnego wiąże się z realizacją trzeciego poziomu wsparcia integracji.

Przy realizacji zadań ze strony Miejskiego Ośrodka Pomocy Rodzinie zatrudnionych jest 16 pracowników socjalnych, pracujących stale z 20 środowiskami, 6 asystentów rodziny, 2 specjalistów pracy z rodziną, psycholog oraz prawnik, którzy współpracują z rodziną, jej poszczególnymi członkami oraz społecznością lokalną uczestników projektu (praca systemowa).

Liczba środowisk, z którymi współpracuje pracownik socjalny w zakresie realizowania zadania *Praca socjalna* pozwala na dokonanie rzetelnej diagnozy klienta. Z tej perspektywy pracownik socjalny występuje jako badacz, posiadający na co dzień dostępne instrumenty (psycholog, prawnik, specjalista pracy z rodziną), pozwalają-

---

⁷ K. Schier, *Dorośle dzieci. Psychologiczna problematyka odwrócenia ról w rodzinie*, Wydawnictwo Naukowe Scholar, Warszawa 2014.

ce na nawiązanie autentycznej relacji z rodziną. Oprócz kontaktu indywidualnego ze środowiskiem, organizuje raz w miesiącu spotkania grupowe ze swoimi klientami, a za pomocą dostępnych w zespole specjalistów jest w stanie zdiagnozować sytuację dziecka w rodzinie, jego potrzeby, możliwości. Praca socjalna z rodziną jest zatem stała, intensywna i dotyczy ważnych dla niej problemów. Pracownik socjalny nie występuje już tylko w roli urzędnika przyznającego finansowe wsparcie, ale jest także lokalnym animatorem – koordynuje działania środowiskowe. W zespole złożonym z pracowników socjalnych, asystentów rodziny, specjalistów pracy socjalnej oraz psychologa ma możliwość interdyscyplinarnej pracy, również pod superwizją.

W ramach zadania *Aktywna integracja* świadczone są usługi asystenta rodziny, specjalistów pracy z rodziną, psychologa, prawnika, a także wyjazdowe treningi kompetencji rodzicielskich. Asystent rodziny pracuje maksymalnie z 10 środowiskami, w przypadku czasowego umieszczenia przez sąd dziecka poza rodziną współpracuje również z rodziną spokrewnioną, koordynatorem pieczy zastępczej. Jego zadaniem jest wypracowanie u wszystkich członków rodziny zmiany wobec własnej sprawności, podniesienia poczucia wartości. W przypadku pracy nad rodziną biologiczną, starającą się o powrót dziecka, asystent musi zharmonizować działania z zespołem interdyscyplinarnym wobec analizy przyczyn niewydolności. Otrzymuje również wsparcie specjalisty pracy z rodziną, który pracuje z nim równolegle w środowisku rodzinnym, w zakresie wzmocnienia go w rozwiązywaniu problemów psychologicznych i wychowawczych. Jego praca nie podlega superwizji, jest samodzielnym kreatorem działań wobec pracy w systemie zadaniowym.

Poradnictwo specjalistyczne świadczone przez specjalistów pracy z rodziną jest skoncentrowane na 3 rodzajach działań: konsultacjach indywidualnych z rodziną, warsztatach edukacyjnych – Klub Aktywnego Rodzica oraz świetlicy rodzicielskiej „Spotkanie z przygodą”.

Klub Aktywnego Rodzica to cykl 7 spotkań, koncentrujących się na obszarze faz rozwojowych dziecka, odczytywania jego emocji, wprowadzania asertywnych granic w życie rodziny, roli przekazu międzypokoleniowego na wychowanie. Warsztaty, których celem jest ćwiczenie umiejętności obserwacji dziecka i interpretacji jego zachowania zawierają element arteterapii. Zajęcia „Spotkanie z przygodą” prowadzone są podczas świetlicy rodzicielskiej – miejsca spotkań rodziców, rodziców z dziećmi. To przestrzeń do budowania relacji, wymiany doświadczeń, nawiązania współpracy rodzicielskiej. Działania opierają się na założeniu, że zabawa to metoda terapeutyczna pozwalająca na nieinwazyjne wprowadzenie ćwiczeń z zakresu komunikacji, budowania relacji w rodzinie, przeżywania pozytywnych emocji, organizowania konstruktywnych form alokacji czasu wolnego.

Rodzina dysfunkcyjna skierowana przez pracownika socjalnego do specjalistów pracy z rodziną zostaje zdiagnozowana pod kątem przeżywanych trudności, potencjału i zdolności do zmian. Następnie, w zależności od charakteru dysfunkcji, praca z rodziną rozpoczyna się od zajęć z dziećmi w świetlicy rodzicielskiej, konsultacji

indywidualnych oraz warsztatów edukacyjnych w Klubie Aktywnego Rodzica. Każda z powyższych form wsparcia proponowana jest na innym etapie pracy z rodziną, finalnie doprowadzając do korzystania z wszystkich działań w sposób komplementarny. W trakcie spotkań świetlicowych rodziców z dziećmi, następuje modelowanie zachowań w postaci ćwiczeń praktycznych, wprowadzanie zasad i podział ról. Spotkania indywidualne z poszczególnymi rodzicami koncentrują się wokół poznania przyczyn i analizowania skutków przeżywanego kryzysu, ukazania cyrkularności i wpływu przekazów międzypokoleniowych. W przypadku podejrzeń związanych z wystąpieniem zaburzeń zachowania, psychicznych następuje przekierowanie do kontaktu indywidualnego z psychologiem.

Udział w warsztatach edukacyjnych na doskonalić umiejętność nazywania, scharakteryzowania występujących trudności i stosowanie adekwatnych rozwiązań. Początkowo, w ramach zadania *Aktywna integracja* w odniesieniu do działań specjalistów pracy z rodziną, funkcjonowały instrumenty związane z warsztatami psychoedukacyjnymi oraz terapią rodzinną. Ze względu jednak na nieumiejętność utrzymywania systematycznych kontaktów u klientów pomocy społecznych, niską zdolność do utrzymywania motywacji, obniżoną normę intelektualną, niechęć do działań terapeutycznych, lęk przed oceną ich kompetencji rodzicielskich, zdecydowano się na modyfikację działań, wprowadzając w nie formy terapii zajęciowej.

Po ukończeniu Klubu Aktywnego Rodzica, rodzice wraz z dziećmi biorą udział w pięciodniowym treningu wyjazdowym, gdzie mając do dyspozycji trenerów (każda rodzina znajduje się pod opieką jednego trenera), doskonali korzystanie z własnych zasobów. Nadal stale mogą korzystać z zajęć świetlicowych i indywidualnych konsultacji.

Działania projektu „By-PAS Bytomska Pracownia Aktywności Społecznej”, w myśl koncepcji zintegrowanego modelu usług „cztery kręgi wsparcia”, oddziałują na najbliższe otoczenie sąsiedzkie, organizują społeczność lokalną w taki sposób, aby stanowiła program prewencyjny dla rodzin problemowych. Działania środowiskowe to spotkania ze społecznością funkcjonującą wśród rodzin niewydolnych wychowawczo, dysfunkcyjnych, koncentrujące się wokół przeprowadzania kampanii edukacyjnych. Podczas spotkań w poszczególnych dzielnicach Bytomia poruszane są takie zagadnienia, jak: sposoby reagowania na przemoc domową, rażące przykłady zaniedbań wobec dziecka, zagrożenia związane z odbieraniem dzieci do pieczy zastępczej, zapewnienie dzieciom bezpiecznych warunków w rodzinie biologicznej lub zastępczej, wczesne wspomaganie rozwoju dziecka.

Zakończenie

Proces zmian zachodzących w osobowości, systemie wartości, przekonań jest procesem długotrwałym i często niewspółmiernym do zakładanych w projektach celach. Nierzadko wzrost umiejętności, kompetencji opiekuńczo-wychowawczych bę-

dzie skorelowany z rozpoczęciem identyfikacji potrzeb i oczekiwań dziecka przez rodzica. Zauważeniem tego, co lubi, co sprawia mu radość, z nazwaniem jego mocnych stron. Jednak możliwość ubiegania się o dofinansowanie programów pozwala na wypróbowanie nowych narzędzi pracy, zbadanie efektywności istniejących rozwiązań systemowych, a także holistyczne zatroszczenie się o jednostkę ludzką. Co więcej, uzyskiwane w ramach projektów rezultaty, mogą być po zakończonych działaniach wyjściem do zaadaptowania w instytucji wypracowanych standardów.

Praca z rodziną powinna przebiegać na trzech poziomach wsparcia: profilaktyki, interwencji oraz integracji, z naciskiem na prewencyjne wzmacnianie rodzin w ich funkcji wychowawczej, zapobiegając tym samym występowaniu sytuacji kryzysowych prowadzących do zaniedbania dziecka i finalnego umieszczenia go w pieczy. W tych działaniach oprócz pracy z poszczególnymi członkami rodziny istotne jest równoległe stymulowanie otoczenia sąsiedzkiego do ponownej socjalizacji, wychowania do wartości wobec dziedzicznej kultury ubóstwa. Częstotliwość pracy z rodziną i jej efektywność zależy również od wypracowania przez wszystkich specjalistów zaangażowanych w rodzinę, spójnego modelu pracy i stosowania konsekwentnych metod (mówienie „jednogłosem”). Istotne jest także to, aby sami specjaliści zajmujący się rodziną mieli możliwość uzyskania wsparcia w postaci superwizji ich pracy. Superwizji prowadzonej w nurcie empowermentu, która koncentruje się nie na kontroli i ocenie pracowników, lecz pochyla się nad ich refleksjami. A jednocześnie doskonali umiejętność poznawania życia i doświadczeń klientów, pokazuje ich możliwości radzenia sobie w codzienności, z wykształconymi mechanizmami obronnymi.

Bibliografia

- Chrzastowski Sz., *Nie tylko schemat. Praktyka systemowej terapii rodzin*, Wydawnictwo „Paradygmat”, Warszawa 2014.
- Hrynkiewicz J., *Zakres, kierunki zmian w pomocy społecznej*, [w:] M. Rymśza (red.), *Reformy społeczne – bilans dekady*, Wydział Nauk Społeczno-Pedagogicznych Wyższej Szkoły Pedagogicznej, Warszawa 2001.
- Schier K., *Dorosłe dzieci. Psychologiczna problematyka odwrócenia ról w rodzinie*, Wydawnictwo Naukowe Scholar, Warszawa 2014.
- Szatkowski B., *Instrumenty wsparcia rodziny – ujęcie porównawcze rozwiązań przyjętych w Polsce i USA*, „Państwo i Społeczeństwo”, nr 3/2013.
- Szlendak T., *Socjologia rodziny. Ewolucja, historia, zróżnicowanie*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2011.
- www.bytom.pl/obszar-strategicznej-interwencji (dostęp: 6.06.2017).
- www.efs.2007-2013.gov.pl/dokumenty/zmianywdokumentach/documents/zasady_7_1_2015.pdf (dostęp: 6.06.2017).

Forms of family support as part of EU projects. Systemic work with families according to the opinion of specialists

Abstract: This article presents – as an example of good practice – forms of work with families as part of the „By-PAS Bytomska Pracownia Aktywności Społecznej” project. The article analyses activities aimed at families at risk and the competence of social workers. Analysis was conducted according to the US integrated model of “Four Support Circles”. In work with dysfunctional families, attention was paid to the need for interaction at three levels of support: prevention, intervention and integration, simultaneously with the organising of the local community.

Keywords: EU project, dysfunctional family, community organisation, poverty culture, social assistance

About the author: Kinga Konieczny – pedagogue, specialist in working with family in the Municipal Family Assistance Center in Bytom, Poland. PhD student at the Department of General Pedagogy and Methodology of Research at the Department of Ethnology and Educational Sciences, University of Silesia in Cieszyn, Poland. The area of scientific interest concerns pedagogy of care and education (the importance of non-governmental organizations in supporting problem families), rehabilitation pedagogy and education of children from dysfunctional families.